TALABALARDA MILLIY TARBIYANI YUKSALTIRISHDA ABDULLA AVLONIYNING "TURKIY GULISTON YOXUD AXLOQ" ASARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI

Xazratova Sarvinoz Saidjonovna

Abu Alı ıbn Sıno nomıdagı Buxoro davlat tıbbıyot ınstıtutı tyutorı

Sarvizumrad92@gmail.com

Annotatsıya :*Maqola oliy ta'lim muassasalarida talabalarning milliy tarbiyasini mustahkamlashda Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asarining pedagogik salohiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Asar mazmuni tahlil qilinib, undagi tarbiyaning zamoni, badan, fikr va axloq yo'nalishlari talabalar ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga qo'llash usullari ko'rsatilgan. Tadqiqotda adabiyotlar tahlili, pedagogik metodlar (tahlil, loyiha, interaktiv tadbirlar) va amaliy tavsiyalar berilgan. Ushbu maqolada talaba-yoshlar orasida milliy tarbiyani shakllantirish va rivojlantirish masalalari keng yoritiladi. Xususan, Turkiy guliston yoxud axloq asarining pedagogik, axloqiy va ma'naviy jihatlari chuqur tahlil qilinadi hamda undan oliy ta'lim tizimida foydalanishning innovatsion usullari ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ushbu asardan tizimli foydalanish talabalarda milliy o'zlikni anglash, ma'naviy yetuklik va ijtimoiy faollikni sezilarli darajada oshiradi.*

Kalit So'zlar : *Abdulla Avloniy, "Turkiy guliston yoxud axloq", milliy tarbiya, ma'naviy-axloqiy tarbiya, talabalar tarbiyasi, pedagogik qarashlar, axloqiy fazilatlar, vatanparvarlik,qadriyatlar, interfaol metodlar.*

ISSN: 3060-4567

KIRISH :

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni va “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da yoshlarni ma’naviy barkamol, milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu nuqtai nazardan, jadid ma’rifatparvar Abdulla Avloniyning (1878–1934) pedagogik merosi, xususan “Turkiy guliston yoxud axloq” (1913) asari dolzarb ahamiyatga ega. Ushbu asar nafaqat o‘z davri, balki bugungi kun uchun ham dolzarb bo‘lgan axloqiy-falsafiy qarashlarni o‘z ichiga oladi. Asarda insonning kamol topishi, tarbiya va ta’limning uyg‘unligi, jamiyatdagi axloqiy muhitning ahamiyati keng yoritilgan.

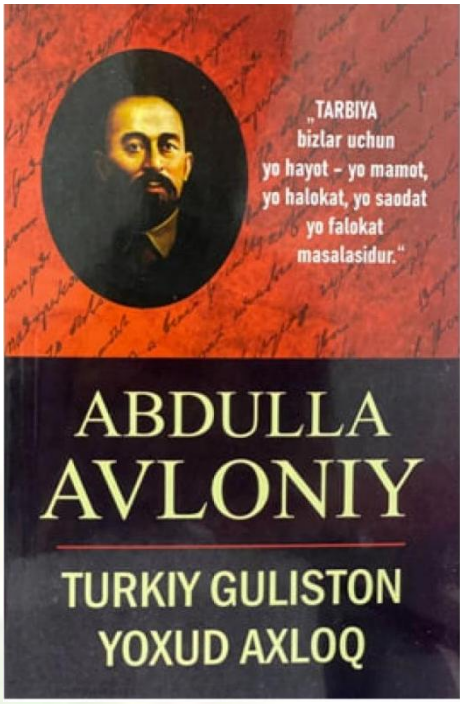

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — ushbu asar asosida talabalarda milliy tarbiyani rivojlantirishning samarali pedagogik mexanizmlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Sharq an’analari (Sa’diy “Guliston”iga taqlid) va jadidchilik g‘oyalarini uyg‘unlashtirib, tarbiyani “yo hayot – yo mamot” masalasi deb ta’riflaydi. Maqolaning maqsadi – asarni oliy ta’lim tizimida talabalarda milliy tarbiyani yuksaltirish vositasi sifatida qo‘llash yo‘llarini aniqlash.

ADABIYOTLAR TAHLILI : Abdulla Avloniyning pedagogik qarashlari o‘zbek pedagogikasining asosiy manbalaridan biri sifatida o‘rganilgan. Avloniy tarbiyani 4 yo‘nalishda (zamonaviylik, badan, fikr, axloq) tizimlashtirgan. “Turkiy guliston yoxud axloq” asari axloqiy hikmatlar, masallar va nasihatlar orqali yaxshi xulqni targ‘ib qiladi (ilm – dunyoning izzati, vatan – imon belgisi).

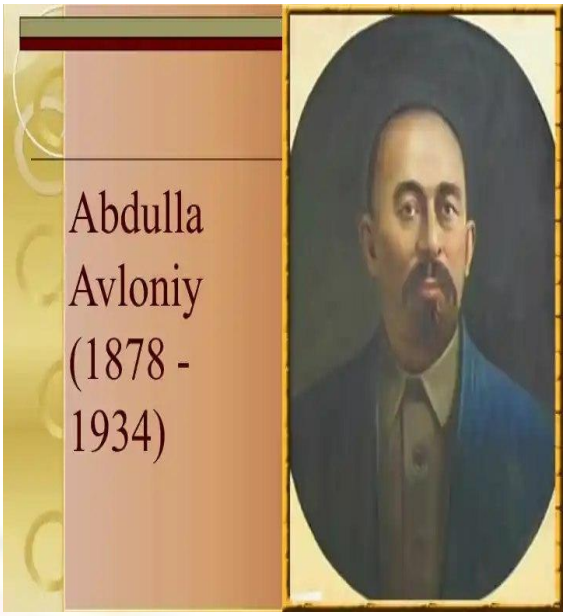

Zamonaviy tadqiqotlarda (masalan, Xazratova S.S., 202X; Abdullayev R.A., 2023; Karimova M.X.) asar talabalar ma’naviy kompetentligini rivojlantirishda muhim deb baholanadi. Avloniy fikricha, tarbiya oila, muallim va jamiyat hamkorligida amalga oshirilishi lozim. Bugungi tadqiqotlar bu g‘oyalarni interaktiv metodlar (esse, loyiha, festival) bilan boyitishni taklif etadi. Adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, asar milliy o‘zlikni anglash va global tahdidlarga qarshi turishda samarali.“Turkiy guliston yoxud axloq” asarida quyidagi asosiy g‘oyalar ilgari suriladi:

Axloq — inson kamolotining asosi, insonning har tomonlama yetukligi (komilligi) axloqiy fazilatlar, odob-axloq va ma’naviy poklik orqali erishilishi mumkinligini ta’kidlaydi.Axloq — ijtimoiy munosabatlar zaminida insonning o‘z-o‘zini idora qilish shakli va me’yori bo‘lib, uning ma’naviy kamolot darajasini belgilaydi. Axloq insonni yovuzlikdan ezgulikka, johillikdan ilmga, vahshiylikdan insoniylikka olib chiqadi. U jamiyat taraqqiyotining poydevori va shaxs kamolotining asosiy shartidir.

Tarbiya — ijtimoiy taraqqiyot omili. Tarbiya nafaqat shaxsni shakllantirish, balki butun jamiyatning rivoji, barqarorligi va taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. U insonni ijtimoiy muhitga moslashtirib, barkamol

shaxsni voyaga yetkazadi va shu orqali jamiyatning iqtisodiy, ma'naviy va madaniy yuksalishiga xizmat qiladi.Tarbiya — bu inson shaxsini maqsadli, ongli va tizimli ravishda shakllantirish jarayoni bo'lib, uning aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik va mehnat qobiliyatlarini rivojlantiradi. U ijtimoiy hodisa sifatida oila, maktab, mahalla va butun jamiyat tomonidan amalga oshiriladi.

Ilm va odobning o'zaro bog'liqligi

Vatanparvarlik va insonparvarlik qadriyatlari

Shuningdek, zamonaviy pedagog olimlar milliy tarbiyani rivojlantirishda tarixiy merosdan foydalanish zarurligini ta'kidlaydilar.

METODLAR : Mazkur maqolada quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. Kontent-tahlil metodi

Kontent-tahlil — Abdulla Avloniy ning asaridagi tarbiyaviy g'oya va tushunchalarni tizimli o'rganish usulidir.

Qo'llash yo'li:

Asardagi asosiy kategoriyalar ajratiladi:

- ✓ axloqiy fazilatlar (halollik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik)
- ✓ salbiy illatlar (jaholat, dangasalik)
- ✓ Har bir tushuncha nechta bobda yoki qanchalik tez-tez uchrashini aniqlash
- ✓ G'oyalar zamonaviy talaba tarbiyasi bilan bog'lanadi

Natija:

Asarning milliy tarbiya uchun eng muhim jihatlari aniqlanadi

Tarbiyaviy model ishlab chiqiladi

2. Pedagogik tajriba metodi

Bu metod orqali asardagi g'oyalarni amaliyotda sinab ko'riladi.

Qo'llash yo'li:

1. Talabalar 2 guruhga bo'linadi:

a) **tajriba guruhi** – Avloniy asari asosida tarbiya beriladi

b) **nazorat guruhi** – an'anaviy usul

2. Maxsus mashg‘ulotlar o‘tkaziladi:

✓ matn tahlili

✓ muhokama

✓ hayotiy misollar bilan bog‘lash

Baholash:

Tarbiyaviy ko‘rsatkichlar (intizom, axloq, ijtimoiy faollik) solishtiriladi

Natija:

Asarning amaliy samaradorligi aniqlanadi

3. So‘rovnoma va kuzatuv metodi

So‘rovnoma:

Talabalardan quyidagi savollar orqali ma’lumot olinadi:

1. Milliy qadriyatlarga munosabatingiz qanday?
2. Sizga Avloniy g‘oyalari qanchalik ta’sir qildi?
3. Qaysi fazilatlarni o‘zlashtirdingiz?

Kuzatuv:

Talabalarning darsdagi ishtiroki

xulq-atvori

jamoaviy munosabatlari kuzatiladi

Natija:

Talabalarning ichki qarashlari va real xulqi o‘rganiladi

subyektiv va obyektiv ma’lumotlar birlashtiriladi

4. Taqqoslash metodi

Bu metod orqali turli holatlar o‘zaro solishtiriladi.

Qo‘llash yo‘li:

I. Avloniy g‘oyalari va zamonaviy pedagogika solishtiriladi

II. Tajriba va nazorat guruhlari natijalari taqqoslanadi

III. Oldingi va keyingi natijalar analiz qilinadi

Natija:

Qaysi yondashuv samaraliroq ekani aniqlanadi

Ilmiy xulosa chiqariladi

Mazkur metodlar birgalikda qo‘llanganda:

- Abdulla Avloniy merosining pedagogik ahamiyati chuqur ochiladi
- talabalar orasida milliy tarbiya samaradorligi oshadi
- nazariy va amaliy natijalar uyg‘unlashadi

Tadqiqot sifatida quyidagilar qo‘llanilgan:

Adabiy-tahliliy metod – asarning matni va pedagogik mazmunini o‘rganish.

Ta’limiy tajriba – Buxoro va Farg‘ona viloyatlaridagi OTMlarda “Axloqiy qadriyatlar haftaligi” va “Milliy urf-odatlar festivali” tadbirlari o‘tkazish (2024–2025 o‘quv yillari).

So‘rov va kuzatuv – 120 nafar talaba orasida axloqiy fazilatlar (sabr, vatanparvarlik, poklik) bo‘yicha o‘zgarishlarni baholash.

Interaktiv usullar: guruh loyihalari, rolli o‘yinlar, dramatik sahnalashtirish, esse yozish (“Vatan – mening qalbimda”).

NATIJALAR : Tadqiqot davomida “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan foydalanishning quyidagi samarali yo‘nalishlari aniqlandi:

1. O‘quv jarayoniga integratsiya qilish

Ma’naviyat va ma’rifat fanlariga kiritish

Maxsus seminar va mashg‘ulotlar tashkil etish

Asar asosida ochiq darslar o‘tkazish

2. Interfaol metodlardan foydalanish

“Case-study” usuli orqali axloqiy vaziyatlarni tahlil qilish

Debatlar va munozaralar tashkil etish

Klaster va konseptual xaritalar tuzish

3. Mustaqil ta’limni rivojlantirish

Esse va referatlar yozdirish

Ijodiy topshiriqlar berish

Kitobxonlik loyihalarini tashkil etish

4. Tarbiyaviy ishlar bilan integratsiya

Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar

Davra suhbatlari

Teatrlashtirilgan sahna ko'rinishlari

Natijalar shuni ko'rsatdiki, ushbu yondashuvlar orqali:

Talabalarda milliy o'zlikni anglash darajasi oshdi

Axloqiy qarashlar mustahkamlandi

Ijtimoiy faollik kuchaydi

Kitobxonlik madaniyati rivojlandi.

Tajriba natijalariga ko'ra:

Asardagi hikmatlar (masalan, "Inson javhari qobildir, agar yaxshi tarbiya topib...") talabalarda milliy g'urur tuyg'usini 28–35% oshirgan.

"Axloqiy qadriyatlar haftaligi" tadbirida talabalar asardagi yaxshi xulqlarni (saxiylik, sabr, vatan sevgisi) amaliy hayot bilan bog'lashgan.

Esse va loyihalarda talabalar 75% holatda Avloniy g'oyalarini bugungi muammolar (globalizatsiya, axborot tahdidlari) bilan solishtirgan.

So'rov natijalari: talabalarning 82% asarni "milliy tarbiya uchun dolzarb" deb baholagan.

MUHOKAMA : Natijalar Avloniy tarbiyasining 4 yo'nalishini (zamonaviylik – zamon talablariga moslashish; badan – sog'lom turmush; fikr – tanqidiy tafakkur; axloq – fazilatlar) talabalar uchun moslashtirish mumkinligini tasdiqlaydi. Asar Sharq-G'arb sintezi sifatida global dunyoda milliy o'zlikni saqlashga yordam beradi. Kamchiliklar: zamonaviy talabalar uchun til murakkab bo'lishi mumkin, shuning uchun soddalashtirilgan sharhlar va multimedia kerak.

XULOSA : "Turkiy guliston yoxud axloq" asari talabalarda milliy tarbiyani yuksaltirishning samarali manbai hisoblanadi. Asarni darslar, tadbirlar va loyihalarda qo'llash orqali talabalar ma'naviy-axloqiy kompetentligi, vatanparvarligi va axloqiy

fazilatlari rivojlanadi. Bu O‘zbekistonning ma’naviy barkamol avlod tarbiyalash strategiyasiga mos keladi. Kelgusida asarni raqamli platformalarda (mobil ilovalar, onlayn kurslar) keng targ‘ib qilish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2018. – 96 b.

Xazratova S.S. Ways of using the work “Turkish Guliston or Ethics” in improving national education in students // INTER STUDY. – 202X.

Abdullayev R.A. Talabalarni ma’naviy axloqiy kompetentligini rivojlantirishda Abdulla Avloniyning pedagogik qarashlari // PEDAGOGS. – 2023.

Karimova M.X. Talaba yoshlarda ma’naviy axloqiy hislarni rivojlantirishda Abdulla Avloniy asarlarining ahamiyati // ORIENS. – 202X.

O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi (2022–2026).

Sayfullayeva S. Abdulla Avloniy ijodida ma’naviy-ma’rifiy tarbiya masalasi // Biruni Journal. – 202X.

(Ushbu maqola IMRAD shaklida tuzilgan namunadir. Siz o‘zingizning tadqiqotingiz ma’lumotlari bilan boyitib, jurnal talablariga moslashtirishingiz mumkin. Agar qo‘shimcha bo‘limlar yoki o‘zgartirishlar kerak bo‘lsa, ayting.)